

De geschiedenis van de rooms-katholieke arbeidersbeweging 1888-1914

Het verschijnen van de pauselijke encycliek *Rerum Novarum* is vaak het begin genoemd van de RK arbeiders-beweging. In Roomse kringen schroomt men er zelfs niet voor *Rerum Novarum* het begin van alle sociale strijd te noemen, daarbij over het hoofd ziend dat op het moment van verschijnen - 15 mei 1891 - er reeds een groot aantal nationale en internationale organisaties bestonden, die zich het lot van de arbeiders hadden aangetrokken. Ook wat betreft de Nederlandse katholieke arbeidersbeweging was *Rerum Novarum* geen begin. Op 22 december 1872 werd in Arnhem de vakvereniging van timmerlieden, St. Joseph, opgericht, waarvan echter de betekenis en de omvang niet bekend zijn. C.J. Kuiper, die in zijn "Uit het Rijk der arbeid" de geschiedenis van de RK arbeidersbeweging op schrift heeft gesteld, meent dat deze vereniging "hoofdzakelijk en wellicht uitsluitend als instituut van onderlinge hulp aan vakgenoten bij ziekte of anderszins is bedoeld". (Kuiper I, pag. 36).

Belangrijker voor de ontwikkeling van de arbeidersbeweging is de oprichting van de RK Volksbond in Amsterdam (bisdom Haarlem) geweest. In 1887 werden er ter gelegenheid van het 10-jarig pontificaat van paus Leo XIII binnen de katholieke gemeenschap een aantal grootse feesten georganiseerd. Met veel pracht en praal werd de afhankelijkheid aan de paus gedemonstreerd. Voor de arbeiders was deelname hieraan echter niet weggelegd. De uitsluiting van de arbeiders viel bij een aantal personen, onder wie Willem Passtoors in slechte aarde. Zij besloten daarom de RK Volksbond op te richten waarin aan de emancipatie van de arbeiders gewerkt kon worden. Een zuivere arbeidersorganisatie is de Volksbond niet. De meeste leden zijn afkomstig uit de kleine ambachtsbedrijven en niet uit de groot-industrie. De leiding lag ook niet in handen van de werklieden. Dit werd zelfs ongewenst geacht. "Zo ook, geliefde leden van de Volksbond, zoudt gij dwalen door te denken, dat de vierde stand onder leiding van werklieden een betere toekomst zou tegemoet gaan. Zij, die dit denken, zullen zich deerlijk vergissen", aldus de bisschop van Haarlem, Mgr. C.J. Bottemanne, in september 1900. (geciteerd bij W. van de Pas, pag 12-13). De Volksbond heeft in het westen van Nederland de stoot gegeven tot het oprichten van RK vakverenigingen, zodat er ten tijde van het verschijnen van *Rerum Novarum* in de hoofdstad al verenigingen zijn van timmerlieden, typografen, schilders, kleermakers en kantoorbedienden.

De Volksbond kent een aantal vaksecties, die echter onderworpen zijn aan beslissingen van het hoofdbestuur. In Twente heeft tegelijkertijd organisatie plaats van katholieke arbeiders. Rond 1880 heeft Ferdinand Domela Nieuwenhuis daar de Broederbond opgericht, waarvan ook katholieken lid kunnen worden. Deze bond roept in 1888 een staking uit bij Scholten & Co, een textiel fabriek in Almelo, nadat dit bedrijf tot een loonsverlaging was overgegaan. De socialistische propaganda schiet bij de geestelijkheid in het verkeerde keelgat. Na dit arbeidsconflict beijvert Alfons Ariëns zich

dan ook om een katholieke vakvereniging op te richten, ter redding van "de ziel van de arbeider". (Versluis, pag. 19-20). Aanvankelijk dacht Ariëns aan een standsorganisatie, waarnaast vakverenigingen zouden moeten worden opgericht. Na overleg met Schaepman besluit hij in november 1889 een katholieke arbeidersvereniging op te richten, anderhalf jaar later - maart 1891 - gevolgd door de oprichting van de RK Twentsche Fabrieksarbeidersbond. De RK Arbeidersvereniging sluit zich in oktober 1893 met elders in het aartsbisdom Utrecht opgerichte soortgelijke verenigingen aaneen tot de Bond van RK werkliedenverenigingen. Mocht er dus voor het verschijnen van de encyclie oprichting van de RK Twentsche Fabrieksarbeidersbond. De RK Arbeidersvereniging sluit zich in oktober 1893 met elders in het aartsbisdom Utrecht opgerichte soortgelijke verenigingen aaneen tot de Bond van RK werkliedenverenigingen. Mocht er dus voor het verschijnen van de encycliek Rerum Novarum reeds sprake zijn van RK arbeidersorganisaties, desondanks wordt eerst door de encycliek belangstelling voor de "sociale kwestie" gewekt. De gevaren van het liberalisme en het wetenschappelijk of marxistisch socialisme, die de godsdienst en de zedelijkheid bedreigen - zoals in Rerum Novarum gesteld wordt - dwingen de katholieke gemeenschap tot bezinning over een eigen aanpak van het arbeidersvraagstuk. Doel van de katholieke sociale emancipatie moet de omvorming zijn van de individualistisch gerichte maatschappij van de 19e eeuw in een solidaristische. "Het eigenlijke punt in het arbeidersvraagstuk is niet: minder arbeid, hoger loon, zondagsrust, verzekering tegen ongevallen en voor hoge leeftijd, bescherming van vrouwen en kinderen; het is dit alles maar nog iets méér. Op dat iets nu komt het aan. Dat iets is het scheppen van een nieuwe rechtsorde, liever nog, het herstellen van een oude rechtstoestand. In de nieuwere tijd was de rechtstoestand van de arbeider eigenlijk deze, dat over hem werd beschikt en dat hij daartegen weinig of geen verweer bezat. Dat moet anders worden, want hierin ligt de kern der zaak. Ik wens aan Nederland te geven een school van werklieden met rotsvast geloof en kennis, die de plichten, maar ook de rechten kent en deze weet te verdedigen". Aldus Schaepman in oktober 1893 bij de oprichting van de Bond van RK werkliedenverenigingen. (geciteerd bij D. Pillen of in het voorwoord van Van de Pas, Inzicht en verdieping).

De door Schaepman gemaakte scheiding tussen behartiging van de directe belangen van de arbeiders en het scheppen van een nieuwe rechtsorde, waarin de arbeider als een volwaardig individu kan meedraaien, heeft gevolgen voor de organisatie van de RK arbeidersbeweging. Voor het eerste dienen vakverenigingen te worden opgericht, het tweede moet echter in handen worden gelegd van een standsorganisatie. De structuur van zo'n standsorganisatie was echter onderwerp van felle strijd. De in 1888 in het bisdom Haarlem opgerichte Volksbond werd geleid door een aantal in aanzien staande personen, de Arbeidersvereniging van Ariëns (van 1889) daarentegen was een zuivere arbeidersorganisatie. Schaepman opteerde voor de laatste vorm.

"De katholieke werkliedenvereniging moet in de eerste plaats de gelegenheid zijn

die de werkman leert wat hij zijn kan, zijn mag en zijn moet. Maar niet minder moet ze de werkman bewust maken van zijn recht. Hij moet dat recht verdedigen en heer en meester zijn in eigen kring. Het moet een organisatie zijn voor de werkman en door de werkman geleid". (Van de Pas, pag. 12). En: "(De werkliedenvereniging is) een organisatie uitgaande van de arbeider, beheerd door de arbeider, berekend op de verheffing van de arbeid en van de arbeider, een organisatie die de arbeider de mogelijkheid biedt zich in godsdienstig, maatschappelijk en cultureel opzicht te ontwikkelen". (Van de Pas, pag.14, beide citaten uit de rede van Schaepman bij de oprichting van de plaatselijke Utrechtse RK werkliedenvereniging, maart 1893.)

Het voorbeeld van de Haarlemse Volksbond wordt in de bisdommen Roermond - in 1900 - en Breda - in 1904 - nagevolgd. In het Limburgse bisdom werden de bestaande werkliedenverenigingen op last van de bisschop - Mgr. Drehmans - samengesmolten in een Volksbond waarvan Ruys de Beerenbrouck en Schaepkens van Riepst de leiding op zich namen. In het bisdom Den Bosch voelt men meer voor de gedachte van werkliedenverenigingen op last van de bisschop Mgr. Drehmans - samengesmolten in een Volksbond waarvan Ruys de Beerenbrouck en Schaepkens van Riepst de leiding op zich namen. In het bisdom Den Bosch voelt men meer voor de gedachte van werkliedenverenigingen, zoals die in het aartsbisdom Utrecht was ontwikkeld. In 1903 richt men ook daar een RK Centrale bond van Werkliedenverenigingen op.

De Volksbonden krijgen langzaam maar zeker het karakter van een zuivere arbeidsorganisatie, als door de oprichting van de RK Boeren- en Tuindersbond (1869) de RK Middenstandsbond (1902) en de RK Werkgeversvereniging (1915) alle niet-arbeiders worden weggetrokken. Daarmee verdwijnt de tegenstelling tussen Volksbond en werkliedenverenigingen en is zeker van invloed geweest op het besluit van de bisdommen Roermond (1911) en Breda (1914) om het Volksbondstelsel op te geven. In 1911 resp. 1914 aanvaardden zij de werkliedenverenigingsformule. In een bisschoppelijk communiqué van 1906 wordt aangedrongen op de handhaving van het diocesaan verband der standsorganisaties. Tussen de verschillende diocesane bonden wordt slechts een federatieve samenwerking toegestaan.

Op 9 september 1906 wordt de Federatie van RK Volksbonden en Werkliedenverenigingen opgericht, die de hegemonie opeist in de leiding van de RK Arbeidersbeweging. Volgens Arnolds was de Federatie echter geen leidinggevend en nauwelijks een coördinerend orgaan. Zij was een orgaan voor vrij overleg over gemeenschappelijke aangelegenheden, waar de diocesane belangen prevaleerden. De afzonderlijke bonden waren niet bereid door flinke financiële bijdragen de Federatie een stevige materiële basis te geven. (Arnolds, pag. 77 e.v.)

Door de verschillende Volksbonden en werkliedenverenigingen wordt de oprichting

van vakverenigingen gestimuleerd, in ieder geval daar waar ze nog niet zijn. Deze vakverenigingen waren in het algemeen plaatselijke organisaties. Op het tweede vakcongres van de (Haarlemse) RK Volksbond in september 1895 - het eerste werd in mei 1893 gehouden - werd een begin gemaakt met de oprichting van diocesane vakbonden. Het bisdom Haarlem kent in die tijd 66 vakverenigingen. De Utrechtse bond van werkliedenverenigingen heeft in 1898 63 vakverenigingen. De Utrechtse vakverenigingen sluiten zich aan bij de diocesane vakbonden van het Haarlemse bisdom, waarmee die tot interdiocesane uitgroeien. Een succes zijn ze volgens Kuiper niet geworden. Het is, aldus Kuiper, "een schakel, die blijkbaar in de ontwikkelingsgang der katholieke vakbeweging niet kon worden gemist. Van de andere kant hebben wij over deze diocesane vakbonden nimmer, schriftelijk noch mondeling, een woord van voldoening kunnen vernemen. Blijkbaar gingen ze nog mank aan een overheersing van plaatselijke gevoeligheidsjes en een zekere localisme waaraan de mensen van die tijd zich nog niet voldoende konden onttrekken". (Kuiper I, pag. 40). Een aantal vakverenigingen bleef zoeken naar betere vormen van samenwerking zoals de bakkers, cacao-, chocolade- en suikerbewerkeren, die in 1897 tot een nationale centrale komen, de tabaksbewerkeren in 1897 en de grafici in 1900. Op een nationaal vakcongres in 1901 in Utrecht worden verdere stappen op weg naar een concentratie van vakverenigingen in nationale vaksecretariaten gedaan. Echte landelijke vakbonden ondervinden onoverkomelijke bezwaren. De bedoeling van de vaksecretariaten is om vaksgewijs een los federatief verband te leggen voor het gehele land, waarin plaatselijke en diocesane zelfstandigheid zoveel mogelijk behouden blijft. In de bisdommen Breda en Den Bosch bestaan grote weerstanden tegen iedere nationale organisatievermogen. Daar blijft men de oprichting van diocesane vakbonden aanmoedigen. Aan de oprichting van een vakverenigingscentrale was men in het geheel nog niet toe, hetgeen blijkt uit het mislukken van een poging daartoe door de RKbestbestaan grote weerstanden tegen iedere nationale organisatievermogen. Daar blijft men de oprichting van diocesane vakbonden aanmoedigen. Aan de oprichting van een vakverenigingscentrale was men in het geheel nog niet toe, hetgeen blijkt uit het mislukken van een poging daartoe door de RK Diamantbewerkerenbond op het katholiek sociaal congres in 1900 in Amsterdam. "Deze poging mislukte volkomen, in hoofdzaak omdat de zaak niet rijp was. Het was toen zeker reeds een blijk van doorzicht, doch het was niet meer dan een individueel gebaar en kon niet meer zijn, omdat de zaak nog niet leefde en niet voldoende was voorbereid". Aldus Kuiper (Kuiper I, pag 44-45).

De spoorwegstaking van 1903 heeft voor de organisatie van de katholieke arbeidersbeweging grote gevolgen. Het optreden van socialisten en anarchosyndicalisten kan bij het katholieke volksdeel geen goedkeuring wegdragen, in ieder geval bij de leiding ervan. Door Aalberse wordt het Katholiek comité van actie opgericht, waaruit later zijn Katholieke sociale actie (KSA) groeit. Hij staat echter genuanceerd tegenover de staking van januari 1903. "Bij het gros der stakers was zij slechts een uiting van lang verkropte ontevredenheid over te lage lonen, te lange arbeidsduur....Indien men de goede vakorganisatie niet jarenlang zo stelselmatig had

tegenwerkt, maar omgekeerd had bevorderd en geleid op rechte baan, dan zou thans een sociaal-democratisch schrikbewind onmogelijk zijn geweest". (Aalberse in KSW, geciteerd bij Gribling, pag. 108).

De door Aalberse aangebrachte nuanceringsen gaan de katholieke pers van die dagen veel te ver; hij wordt dan ook doodgezwegen. Het beleid van het ministerie Kuyper waarbij de "onrechtvaardige werkstaking" strafbaar wordt gesteld wordt door hem echter gesteund. Gribling: "...fel verzette hij zich tegen de onrechtvaardige staking, tegen de politieke staking en met name tegen de staking, die de socialistische voornemens waren te organiseren tegen de tijd, dat de "worgingswetten" (...) zouden worden behandeld. Deze staking had namelijk met looneisen en dergelijke niets te maken. Het werd een zuivere politieke en revolutionaire staking". (Gribling, pag. 110).

Ondanks de afkeer van katholieke zijde tegen de beide stakingen van 1903- van 31 januari en van 5 april - is het verband tussen de oprichting van het secretariaat van spoor- en tramwegpersoneel St. Raphaël (22 febr. 1903) en de stakingsbeweging slechts betrekkelijk. Van socialistische kant is vaak beweerd, dat St. Raphaël werd opgericht met als doel het fungeren als onderkruipers bij een volgende spoorwegstaking. Reeds lang voor 1903 bestonden er verschillende plaatselijke verenigingen van spoor- en tramwegpersoneel, zoals in Amsterdam (1896) en Zwolle (1894). Kuiper zegt hiervan: "Wat toegegeven kan worden is alleen dit, dat de oprichting zonder de beroering van die dagen misschien met een minder overweldigend succes zou hebben plaatsgehad". (Kuiper I, pag. 3-26-327).

De spoorwegstaking heeft voor de kerkelijke leiding in Nederland de noodzaak van een eigen katholieke arbeidersbeweging onderlijnd. Op een vakcongres in 1903 liet Mgr. Van de Wetering, aartsbisschop van Utrecht, zich daarover in de volgende zin uit: "Het is soms wenselijk en nodig, dat ter bereiking van de een of andere zaak samenwerking met andersgezinden verkregen wordt. Maar als katholieke verenigingen mogelijk zijn, moet men geen christelijke verenigingen oprichten. Deze verenigingen doen denken aan gemengde huwelijken. Zij worden uit hun aard allicht neutrale verenigingen, om tenslotte te andersgezinden verkregen wordt. Maar als katholieke verenigingen mogelijk zijn, moet men geen christelijke verenigingen oprichten. Deze verenigingen doen denken aan gemengde huwelijken. Zij worden uit hun aard allicht neutrale verenigingen, om tenslotte te ontaarden in socialistische!". (geciteerd bij Gribling, pag. 150-151).

Op 11 december worden door de diamantbewerkerbond de besturen van de RK vakbonden en -secretariaten bijeen geroepen teneinde nu een begin te maken met de verwezenlijking van het ideaal van 1900, de RK vakcentrale. Ook nu levert deze - informele - poging geen direct resultaat op. Na het bekend worden van de plannen van Henri Polak om tot de oprichting van Nederlands verbond van vakverenigingen te geraken - hij had hiertoe op 26 februari 1905 een vergadering belegd van de bestuurders van de grote vakbonden - wordt achter de eenwordings-plannen grotere vaart

gezet. In maart 1905 besluit men tot de oprichting van een RK vakbureau. Een voorlopig bestuur bestaande uit H. Brouwer (voorzitter) en P.J.J. Haazevoet (secretaris) - krijgt tot taak de voorbereiding van de voorlopige werkzaamheden en de vaststelling van de grondslagen van doel, werkzaamheden en organisatie van het bureau. Alle voortvarendheid ten spijt geraken de plannen toch weer in het slop. Eind 1906 wordt het voorstel gelanceerd om door middel van een speciaal congres een uitspraak te verkrijgen van de gehele RK vakbeweging over de vorm van een landelijke samenwerking. Een jaar later leidt dit tot de instelling van een comité die een dergelijk congres en de oprichting van een katholieke vakcentrale en de opstelling van een reglement voor het weerstandsfonds moest voorbereiden. Het comité bestaat uit Bult, Van Hamersveld, Saenen, Poell, Haazevoet en Swanen. De voorbereidingen leiden tot het eerste RK Vakverenigingscongres, 1 en 2 augustus 1903, in Utrecht. Nog is de oprichting van een RK Vakbureau niet rond. Het episcopaat wenst dat eerst de organisatie-kwestie - diocesane vakbonden of landelijke vakbonden - opgelost wordt, alvorens het overgaat tot goedkeuring van het Vakbureau. In elk bisdom wordt een commissie ingesteld, die zich over dit probleem gaat buigen. Alle vijf de commissies pleiten voor een nationale organisatie; de commissies van de bisdommen Breda en Den Bosch willen echter een federatie van diocesane bonden. De andere zien meer in de nationale bondsvorm. Blijkens een communiqué van juni 1909 sluiten de bisschoppen zich bij de wens van de meerderheid aan en verlenen zij hun goedkeuring aan het stichten van bonden, die hun werkzaamheden over het hele land uitstrekken. De weg voor het RK Vakbureau was daarmee vrijgemaakt; op 18 juli 1909 was de oprichting officieel rond. Jan van Rijzewijk, "een man van de daad die droomde van een betere wereld", (Ruim Zicht, september 1959), werd de eerste voorzitter. In 1909 zijn er dan twee landelijke centrales van de RK Arbeidersbeweging: de Federatie van diocesane RK Volks- en werkliedenbonden, met als standplaats Den Bosch en het Bureau van de RK Vakorganisatie, gevestigd te Utrecht.

Zelfs de leden hadden ze gemeenschappelijk. Achteraf gezien, zegt Kuiper, is dit fout geweest. "Er moeten wel zeer bijzondere redenen geweest zijn om die fout uit te lokken, omdat de katholieke opvatting omtrent het wezen van de sociale kwestie toch eigenlijk tot centrale eenheid had moeten voeren. Wel hadden werkliedenbonden en vakbonden een uitgesproken eigen taak en werkterrein, maar omdat de sociale kwestie in wezen een godsdienstig-zedelijke kwestie is, stond het geheel van de bemoeiingen der arbeidersbeweging eigenlijk voor een eenheidstaak die wel innerlijke verscheidenheid kende, maar niettemin door haar innerlijke verbondenheid geen splitsing gedoogde". (Kuiper III, pag. 16)

Het optreden van de twee organisaties leidde spoedig tot grote conflicten. Beide stonden weliswaar op het standpunt dat de sociale kwestie godsdienstig-zedelijk van aard is, 'maar het werk van de arbeidersbeweging was in splitsing gedoogde'. (Kuiper III, pag. 16)

Het optreden van de twee organisaties leidde spoedig tot grote conflicten. Beide stonden weliswaar op het standpunt dat de sociale kwestie godsdienstig-zedelijk

van aard is,' maar het werk van de arbeidersbeweging was in eerste instantie van sociaal-economische aard. Het RK Vakbureau hield zich voornamelijk met de sociaal-economische kant van de zaak bezig. De Federatie, beter gezegd de afzonderlijke diocesane volks-of werkliedenbonden, werkte aan de verheffing de emancipatie van de RK arbeider, opdat hij als een volwaardige een plaats in de samenleving kan innemen. De Federatie werd daarmee een standsorganisatie. Van het begin af heeft de samenwerking tussen beide organisaties - van het plaatselijke tot aan het centrale niveau tot moeilijkheden geleid, voor zover er van samenwerking sprake is geweest. "Van den beginne af was men nu eenmaal gewoon aan volkomen zelfstandigheid van diocesane bonden en vakbonden. Dit had geleid tot twee geheel op zichzelf staande wereldjes, die in theorie wel elkanders belangen moesten bevorderen, maar in psychologische zin al meer op de eigen belangen waren ingesteld. En toen van beide kanten de centrale leiding was gekomen, werd al spoedig een wedloop uitgelokt om de eerste plaats in de arbeidersbeweging". Aldus (Kuiper III, pag. 16).

Het enige verbindingsmiddel tussen beide organisaties was het - overigens niet al te best nageleefde - wederzijds verplicht lidmaatschap. Wilde men van een RK vakbond lid worden, dan diende men zich tevens aan te sluiten bij de standsorganisatie en omgekeerd. In 1915 komt het tot een uitbarsting. Het RK Vakbureau protesteert fel als de standsorganisatie haar contributie wil verhogen. Het vreest dat een dergelijke verhoging ten koste zal gaan van zijn financiële mogelijkheden.

De activiteiten van de Federatie en de gebrekkige organisatie ervan ondervinden bij het Vakbureau nogal v wat kritiek. In een circulaire van 8 april 1915 zegt voorzitter Van Rijzewijk, dat de Federatie in de huidige vorm de vakverenigingsmannen geen cent waard is. Het conflict wordt zo fel gevoerd, omdat het RK Vakbureau eigenlijk al die jaren van haar bestaan als de tweede - misschien is het beter om te spreken van de derde organisatie, daar het episcopaat in die jaren de uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de RK arbeiders opeiste - organisatie op het gebied van de RK arbeidersbeweging wordt beschouwd door de eigen geloofsgenoten. Ondanks de gebrekkige organisatie en de geringe activiteiten bleef de Federatie de instantie voor de emancipatie van de arbeiders. De Federatie werd geleid door heren die veelal niet tot de arbeidersstand gerekend konden worden, als Ruys, de Beerenbrouck, Schaepkens, Van Rimpst, Van Nispen tot Sevenaer, Regout, alsmede door de geestelijkheid. Het veel beter georganiseerde en het veel actievere Vakbureau wilde nu in 1915 wel eens uitgemaakt zien, wie de hegemonie in de RK arbeidersbeweging toebehoorde. De samenhang met de algemeen sociaal-economische situatie en de politiek was in het Vakbureau voortdurend voelbaar, evenals de onderlinge afhankelijkheid van de verschillende bedrijfstakken in het werk van de afzonderlijke bonden. Het naar buiten uitdragen van het conflict is voor de bisschoppen aanleiding om een commissie samen te stellen, waarin topbestuurders van beide organisaties waren opgenomen. De commissie moest

de taak van de werkliedenorganisaties en die van het Vakbureau omschrijven en ervoor waken, dat ieder zich binnen de grenzen dier taak bepaalt. Verder moest zij voorkomen dat in de bladen van de katholieke arbeidersorganisaties een polemiek zou worden gevoerd en de besturen tot doelmatige activiteit aanwakkeren. Het werk van de commissie mondt uit in een bisschoppelijk communiqué van 31 taak bepaalt. Verder moest zij voorkomen dat in de bladen van de katholieke arbeidersorganisaties een polemiek zou worden gevoerd en de besturen tot doelmatige activiteit aanwakkeren. Het werk van de commissie mondt uit in een bisschoppelijk communiqué van 31 oktober 1916. Daarin werd de standsorganisatie de' behartiging van het godsdienstig-zedelijk welzijn van de werkmán toebedeeld, alsmede de behartiging van die stoffelijke belangen die alle werklieden raken. De vakorganisatie kreeg tot taak, de behartiging van die stoffelijke belangen, die aan een bepaald vak verbonden zijn. Ook werd een nadere regeling van het lidmaatschap van beide organisaties gemaakt. Het lidmaatschap van de standsorganisaties werd individueel, de leden van de vakorganisaties moesten daarentegen lid worden van de standsorganisatie, met uitzondering van hen, die niet tot de arbeidersstand behoorden, ambtenaren bijvoorbeeld. Iedere bisschop beslist voor zich of leden van de standsorganisatie tevens lid moesten worden van de vakorganisatie.

Het communiqué viel duidelijk in het voordeel van de standsorganisatie uit, zeker als men bedenkt, dat het Vakbureau al een aantal activiteiten had ontwikkeld, die de stoffelijke belangen van alle werklieden raakten, bijvoorbeeld op het terrein van de ziekenfondsen en de tuberculosebestrijding. Aan dit laatste had de standsorganisatie nog geen aandacht geschonken, terwijl het Vakbureau een zeer goede organisatie - Herwonnen Levenskracht - had opgebouwd. Deze nu zonder slag of stoot aan de Federatie afstaan werd als onjuist ervaren. Maar het episcopaat had gesproken, de leiding van de RK kerk in Nederland, waaraan alle katholieke vakverenigingen, gelijk iedere katholiek had te gehoorzamen. Het is goed dit te beseffen, als men in het jaarverslag van 1916 van het RK Vakbureau leest: "De RK vakvereniging had (...) geen eigenlijk bestaan, evenmin had zij een taak (vóór het communiqué, spr). Verschillende volksbonden en dergelijke hadden een zogenaamde "weerstandskas", hadden in het jaar 1915 in sommige plaatsen nog een werklozenkas, ja, hebben in onze dagen nog op verschillende plaatsen een arbeidsbeurs. Voeg daar nu bij dat nog kort geleden een onzer vakbonden ernstig moest opkomen tegen het feit, dat een RK werkliedenvereniging een loonactie leidde, op gevaar af van in een omvangrijke werkstaking betrokken te raken. Voeg daar ook nog bij, dat met lede ogen werd aangezien, dat de RK vakbonden hun eigen vakbladen gingen uitgeven en dat, naar wij vertrouwen, het vraagstuk der verzekering tegen loonderving bij ziekte binnenkort tot klaarheid zal worden gebracht, dan herhalen wij nog eens: er is voor de RK vakbeweging, nu zij zo concreet mogelijk haar taak ziet aangegeven, reden tot tevredenheid. De RK vakbeweging die een zware strijd had te voeren naar buiten, tegen een socialisme hetwelk het op haar leven gemunt had en tegelijk een strijd moest voeren naar binnen, ter verovering van wat haar waarachtige taak was - heeft voor een groot deel die strijd

gewonnen", (geciteerd bij Kuiper II, pag. 83).

Dit was de officiële mening van het RK Vakbureau, maar binnenkamers werd de strijd voortgezet. De formele erkenning van de eigen taak van de vakbeweging, betekende materieel niet zo veel, daar zij gedwongen werd een aantal activiteiten af te stoten. De reële erkenning van de RK vakbeweging komt pas later, door ontwikkelingen van buitenaf. In november 191-8 wanneer de Duitse revolutionaire woelingen ook naar Nederland dreigen over te slaan, organiseert het RK Vakbureau het katholieke volksdeel, dat zich achter de monarchie en de eerste RK regering - met Ruys de Beerenbrouck en Aalberse - opstelt. De Federatie sluit zich pas later hierbij aan. De revolutiedreiging heeft dit positieve resultaat, dat Aalberse - de eerste minister van Arbeid - zijn sociale wetgevingsplannen versneld kan uitvoeren. Tot de maatregelen die hij neemt, behoort de instelling van een Hoge Raad van de Arbeid, een adviesorgaan waarin werkgevers, werknemers en kroonleden zitting hebben.

Als vertegenwoordiger van de RK arbeiders wordt het RK Vakbureau uitgenodigd, niet de standsorganisatie. Aan het protest van de bisschop van Aalberse - die zijn gehoorzaamheid aan het episcopaat nooit verzwegen heeft - niet tegemoet komen. Zou de Federatie tot de Hoge Raad worden toegelaten, dan zou b.v. de SDAP met evenveel recht daartoe kunnen verzoeken. Het conflict wordt de wereld uitgeholpen, doordat het Vakbureau zich bereid verklaart in zijn drie man sterke delegatie één bestuurder van de Federatie op te nemen. Maar ook voor andere zaken zocht de regering na de eerste wereldoorlog meer contact met de arbeidersbeweging, waarbij het Vakbureau de partner van de vakcentrales van de andere richtingen in de arbeidersbeweging was.

Meer en meer werd het Vakbureau de leider van de RK arbeidersbeweging en werd het gescheiden optrekken van Vakbureau en Federatie als achterhaald beschouwd. De beide organisaties gaan na het bisschoppelijk communiqué van 1916 meer samenwerken, vooral op die terreinen, waarop het Vakbureau reeds daarvoor activiteiten had ontplooid, maar die eigenlijk tot de taak van de Federatie behoren t.w. de Ziekenfondsen en Herwonnen Levenskracht.

Sinds december 1918 worden er door zowel het Vakbureau als de Federatie stappen ondernomen om tot één organisatie van de RK arbeidersbeweging te geraken. Al of niet in gezamenlijk overleg tracht men een zodanige structuur te ontwerpen, die de goedkeuring van de bisschoppen zou kunnen wegdragen. De door de organisaties afzonderlijk bij het episcopaat ingediende voorstellen, worden in 1921 teruggezonden met een aantal criteria waaraan de statuten van een RK Werkliedenverbond van Nederland zou moeten voldoen. Als grondslag moet het bisschoppelijk communiqué van 1916 dienen, de plaatselijke volks- en werkliedenbonden blijven de diocesane volks- en werkliedenbonden vormen, waarvan de autonomie gewaarborgd dient te blijven, vak- en standsorganisatie dienen op het eerder aangegeven terrein te blijven. Twee jaar later worden zowel Vakbureau als Federatie eraan herinnerd, dat een antwoord van hen is uitgebleven. Binnen korte tijd leggen zij dan ontwerpstatuten aan

het episcopaat voor, waarin rekening is gehouden met de bisschoppelijke wensen. Nadat de bisschoppen hun goedkeuring er aan hadden gehecht kon het RK Werkliedenverbond van Nederland op 1 januari 1925 zijn werkzaamheden beginnen. Belangrijkste verschil met de voorgaande situatie is de samenvoeging van de beide bureaus in het bureau van het Verbond, dat in Utrecht gevestigd wordt. Het Verbond kent een tweetal wetgevende vergaderingen: een vergadering, bestaande uit dertig leden aan te wijzen door de diocesane RK volks- en werkliedenbonden, en één lid aan te wijzen door ieder van de nationale RK vakbonden, benevens één vertegenwoordiger van ieder der nationaal georganiseerde onderdelen en instellingen van de RK arbeidersbeweging; de andere wetgevende vergadering bestaat uitsluitend uit vertegenwoordigers van de nationale RK vakbonden. De eerste wetgevende vergadering beslist over aangelegenheden, die in het communiqué van 1916 waren toebedeeld aan de standsorganisatie. De tweede behartigt de belangen die aan de vakbeweging waren toevertrouwd.